

מינהל חברה ונוער

הכלה והשתלבות במערכת החינוך

"כל לומד חשוב, וחשוב באופן שווה"

(Unesco, 2017)

כתיבה ועריכה: אילנה רבינוביץ, גל איובי, נועה שגב, סימא גוטמן
אוקטובר 2019

"

אני לא אשנה אותך בשביל העולם,

אני אשנה את העולם בשבילך"

**(מדבריו של הראן גנאם, אביה של סינאל,
ילדה בת 7 שלה תסמונת דאון, מאי 2019)**

- טיפוח חברה המכבדת כל אדם והמאמינה בזכות הבסיסית של כל פרט לתחושת שייכות ולמימוש עצמי
- יצירת תשתית חינוכית מותאמת לצרכי מגוון התלמידים (למידה והערכה)
- קידום תוכניות חברתיות המותאמות למגוון תלמידים במסגרות החינוך הבלתי פורמליות

(קישור לפורטל ההכלה)

רציונל

- **"להעניק שוויון הזדמנויות לכל ילד וילדה, לאפשר להם להתפתח על פי דרכם וליצור אווירה המעודדת את השונה ותומכת בו"** (מטרה 8 בחוק החינוך הממלכתי)
- **הכלה** של כלל התלמידים במערכת החינוך והשתלבותם בה הן ערך ראשון במעלה.
- **חינוך מכיל** (Education Inclusive) הוא תהליך לחיזוק היכולת של מערכת החינוך לתת מענה לכל המתחנכים בה והוא אסטרטגיית מפתח להשגת חינוך לכול.
- כל פרט בחברה יכול לתרום את חלקו ליצירת תמונה שלמה של החברה, ומכל אחד אפשר ללמוד.
- כל תלמיד זכאי ללמוד בקרב קהילתו הקרובה ולחוות בה חיים משותפים לאורך כל שעות היום – בבית הספר, במסגרות חינוך בלתי פורמליות ובשעות הפנאי.
- מענים שונים לתלמידים שונים מעניקים ערך מוסף לכל כיתה ומקדמים את כולה.
- המחויבות להכלתם של תלמידים ולהשתלבותם במערכת החינוך היא אתגר חשוב לצוותי ההוראה.

עקרונות החינוך המכיל

1. כל תלמיד יקבל חינוך בבית ספר שבו הוא חפץ.
2. בכל בית ספר, מספר הילדים עם מוגבלויות לא יעלה על מספרם היחסי באוכלוסייה.
3. לא תיתכן דחייה של ילד בגין מוגבלותו.
4. התאמת תכנים וסביבות למידה שתאפשר השתלבות לכלל התלמידים.
5. דרכי ההוראה המועדפות הן למידה שיתופית והוראת עמיתים.
6. תלמידים הזכאים לשירותי חינוך מיוחדים יקבלו אותם בכיתה ובמסגרות משותפות אחרות.
7. שותפות כלל הגורמים ובעלי התפקידים המעורבים בעשייה החינוכית.
8. שינוי ברמה הערכית ולא רק שינוי בירוקרטי, פרוצדורלי ופדגוגי.
9. תרבות של הכלה ויצירת שפה אחידה

משילוב להכלה

שילוב = התבוננות בצורכי התלמיד המתקשה להשתלב במסגרות החינוך הרגיל: מענים, קשיים, תקציבים,

שירותי חינוך מיוחד

הכלה = התבוננות בסביבה ובהתאמתה לתלמיד הסרת חסמים המונעים השתתפות לימודית וחברתית של

כלל התלמידים

ארבע זירות פעולה מרכזיות במוסד החינוכי:

➤ הכלה פדגוגית

➤ הכלה רגשית-חברתית

➤ הכלה ארגונית

➤ הכלה סביבתית

התוצאה:

מוסד חינוכי המאפשר לכל תלמיד להתקדם ולממש את יכולותיו, למצוא עניין, להרחיב את כישוריו החברתיים ולהעשיר את עולמו הרגשי.

יישום יעד הכלה במינהל חברה ונוער

**יישום יעד הכלה הוא חלק מחזון של בניית חברת מופת:
חברה מכילה ולא מדירה, חברה המושתתת על אמונה בשוויון ערך האדם והרואה
בשונות הזדמנות להעשרה הדדית.**

מטרות

- התאמה ויצירה של מסגרות הנותנות מענה לילדים עם מגוון צרכים: רגשיים, פיזיים, חברתיים
- חיזוק מסוגלות הצוות החינוכי לתת מענים פרטניים וקבוצתיים בראייה חברתית
- חיזוק תחושת השייכות של כל ילד למעגל הכיתה, לבית הספר, לקהילה ולחברה.
- הרחבת פעולות ומסגרות המכוונות להשתלבות ולהכלה במערכת החינוך הפורמלית והבלתי פורמלית.
- בניית תוכניות חינוכיות חברתיות מותאמות על פני הרצף החינוכי – מבוקר עד ערב.

מאפייני החינוך הבלתי פורמלי ותרומתם ליישום יעד ההכלה במרחבים חינוכיים שונים - ברמת כיתה, בית ספר וקהילה.

מתוך: ראובן כהנא (2000) לקראת תיאוריה של בלתי פורמליות והשלכותיה לנעורים

מאפיין	הגדרת הממד	כיוון השפעתו
וולונטריזם	בחירה חופשית בכל הנוגע להצטרפות למסגרת, עזיבת המסגרת ופעילויות בתוכה, כך שה"מחיר" העתידי של הכרעות כאלה הוא מינימלי.	בחירה חופשית מחזקת את עמדת המיקוח של צעירים כלפי המבוגרים ומעלה את הסיכוי להתאמה בין כושר והתעניינות אישיים לבין ההיצע של מסגרת חברתית..
רב ממדיות	מרחב גדול של תחומי פעילות ומיומנויות מגוונות, שוות ערך מבחינת החשיבות וההערכה החברתית.	הזדמנות למשתתפים בעלי כשרים שונים לתמרן בתחומי פעולה מגוונים, ולהגיע להצטיינות, להישגים ולהערכה לפי כישוריהם.
סימטריה	מגע גומלין המבוסס על יחסי שוויון או שוויון-ערך של משאבים המביא לפיתוח עקרונות וציפיות בתיאום הדדי, בלא שתהיה אפשרות לכפיה.	קבלת נורמות וערכים כלליים ומוסכמים (אוניברסאליים) של התנהגות (אל תעשה לחברך מה ששנוא עליך).
דואליזם	קיום בו זמני של מגמות שונות, כמו שיוכיות והישגיות, תחרות ושיתוף פעולה.	התנסות בדפוסים מנוגדים של התנהגות.
"מורטוריום"	דחייה זמנית של מחויבויות והחלטות, המאפשרת "ניסוי וטעייה" בטווח רחב בתוך ומחוץ גבולות מוסדיים.	התנסות במגוון רחב של תפקידים ומטלות, על הזכויות והחובות הכרוכים בהם, ובחינת אמיתות שונות לפני קבלת התחייבות.
מודולריות	הבנייה אקלקטית של פעילות, הנעשית בהתאם לאינטרסים ונסיבות משתנים.	גמישות התנהגותית ויכולת לאלתר ולהפיק תועלת מהזדמנויות מצביות.
אינסטרומנטליזם אקספרסיבי (או: כיוון הפגתי וכיוון יוצרני משולבים)	מיזוג של פעילות בעלת תגמול מיידי, הפגתית בעיקרה, בצד פעילות יוצרנית, המכוונת בעיקר להשגת תוצאות בעתיד.	הגברת האטרקטיביות וההשפעה של פעילויות שונות, וקידום היכולת לדחות סיפוקים מיידיים.
סימבוליזם פרגמטי	ייחוס משמעות סמלית לעשייה ו/או להמרה של סמלים למעשים.	הרחבת משמעותם של סמלים והתנהגות והפיכתם לאובייקטים להזדהות.

תכניות וערוצי פעולה ליישום יעד ההכלה בבתי הספר

ערוצי פעולה

- החינוך החברתי קהילתי
- לימודי של"ח

מסגרות

- ✓ תוכנית חברתית בית ספרית מותאמת ליעד ההכלה:
 - שיעורי חינוך מותאמים ליעד ההכלה
 - טקסים ואירועים מותאמים ומונגשים
- ✓ התוכנית להתפתחות אישית ולמעורבות חברתית
- ✓ קבוצות מנהיגות בית ספריות: מועצת תלמידים, ממ"צים, מש"צים
- ✓ טיולים ומסעות מעצבי זהות
- ✓ הכנה לצה"ל ולשירות משמעותי
- ✓ פיתוח מקצועי של מחנכים ושל צוותים חינוכיים ליישום יעד ההכלה במסגרת הכיתה ובתוכניות החינוך החברתי בבית הספר

דרכי פעולה של הרכז לחינוך חברתי בחינוך החברתי בבית הספר העל יסודי

1. להיות שותף בצוות ההכלה הבית ספרי מתוקף אחריותו לשילוב חברתי.
2. להכיר – באמצעות רכז ההכלה וההשתלבות בבית הספר – את הפרופיל הייחודי של כל תלמיד.
3. לבנות תוכנית הדרכה שנתית למחנכים שתחזק את הידע ואת המיומנויות שלהם בהיבט החברתי של יעד ההכלה.
4. להתאים את תוכנית החינוך החברתי בבית הספר למגוון הצרכים הפרטניים של כלל התלמידים.
5. להכשיר וללוות את צוות המחנכים ביישום התכנים והתוכניות המותאמות של החינוך החברתי בבית הספר.
6. לפעול לקידום ולהטמעה של עמדות חיוביות כלפי קבלת השונה בקרב כל באי בית הספר:
 - **למפות ולזהות עמדות כלפי קבלת השונה באמצעות מחוון שיועבר בתחילת שנה.**
 - **לתכנן פעילויות חברתיות שמיועדות לקידום עמדות חיוביות כלפי קבלת השונה**
7. לדאוג לשילוב תלמידים עם מוגבלויות בקבוצות מנהיגות שפועלות בבית הספר ובמסגרות חוץ בית ספריות
8. לפעול בשיתוף יחידת הנוער על מנת להבטיח רצף חינוכי מבוקר עד ערב.
9. לאתר וליצר מסגרות עניין מגוונות המותאמות גם לילדים עם מוגבלויות
10. לעודד שילוב של התלמידים המוכלים בתנועות נוער ובארגוני נוער.

תכניות וערוצי פעולה ליישום יעד ההכלה במסגרות חוץ בית ספריות

➤ ערוץ נוער וקהילה

- תנועות נוער – התוכנית להשתלבות ילדים ונוער עם מוגבלות בתנועות הנוער
- ארגוני נוער
- שיבולים - תכנית השתלבות במכינות קדם צבאיות

➤ ערוץ יחידות נוער, מתנ"סים ומרכזים קהילתיים

➤ מסגרות חוץ בית ספריות

- חוגים
- מרכזי העצמה
- מרכזי הכנה לצה"ל רשותיים
- מרכז פיתוח מנהיגות
- מרכזי ספורט

עקרונות מובילים בעבודה עם ילדים ובני נוער

עם מוגבלות וצרכים שונים

- הסתכלות פרטנית על כל תלמיד, צרכיו הנוספים וההנגשות המתאימות לו.
- הכרות אישית עם התלמיד וסיפורו האישי.
- התייעצות עם אנשי מקצוע המכירים את התלמיד: יועץ, מורה שילוב, מדריך מתי"א, רכז השתלבות, הורים
- מעורבות של התלמיד עצמו.

עקרונות מנחים לפעילות חברתית בבית הספר ובמרחב הבלתי פורמלי

- **עקרון השוויון** – התחשבות בכלל המשתתפים ובצורכיהם השונים, שוויון בזכויות ובחובות בהתאם ליכולת.
- **עקרון שוויון ההזדמנויות** – אפשרות השתתפות בפעילות לכלל התלמידים - עם מוגבלות, מרקע תרבותי שונה וכו' באמצעות התאמה של תכנים, מתודות פעולה, דרך ההנחיה, מרחב ומיקום הפעילות.
- **עקרון הנגישות** – פיזית, קוגניטיבית, חברתית רגשית, מילולית וכד'.
- **עקרון האינדיווידואליות** – הכרה ביכולות, קשיים אישיים וחוזקות של כל אחד מהמשתתפים.
- **התמקדות בכוחות וביכולות** – מיצוי והעצמה של כוחות וחוזקות חיוביות של המשתתפים לצד תמיכה וליווי בהתמודדות עם קשיים.

התאמות נדרשות

➤ נגישות פיזית

➤ נגישות אינטלקטואלית

➤ נגישות חברתית

➤ נגישות מילולית

אפיון אוכלוסיות חינוך מיוחד

תכניות מינהל חברה ונוער - עקרונות תכניות לקידום ההנגשה

שם התוכנית	הצעות להנגשה	קישורים
התפתחות אישית ומעורבות חברתית	1. התאמת שעות ההתנסות המעשית לפי המוצע בחוזר מנכ"ל. 2. גמישות בחלוקת שעות ההתנסות המעשית – האישיות והקבוצתיות. 3. קיום דיאלוג אישי עם התלמיד למציאת מקום התנסות מתאים המתאים ליכולותיו, לצרכיו ולכוחותיו. 4. אפשרות להתנסות מעשית בחופשות. 5. גמישות בזמני ההתנסות – שילוב ההתנסות המעשית בזמן המיועד ללימודים בבית הספר, בליווי הצוות החינוכי ובתיווכו. 6. הכנת מקום ההתנסות וליווי הצוות להשתלבות מיטבית.	לשם שינוי – תוכנית הנגשה לתוכנית למעורבות החברתית מסמך התאמות לחנ"מ
הכנה לצה"ל ולשירות משמעותי	1. ליווי פרטני לתלמיד, בשיתוף יועץ בית הספר ומומחה מתי"א, בתהליך מול לשכת הגיוס וצה"ל, לתלמיד עם מוגבלות בתפקוד גבוה – המלצה של צוות בית הספר תסייע בשיבוץ תואם יכולות (צו בצוותא). 2. הכוונה וליווי במסלול התנדבות למקבלי פטור משירות. 3. חיבור לרווחה למקבלי פטור משירות לצורך קבלת הכרה ולצורך חיבור לעמותה הרלוונטית למתן ליווי בשירות אזרחי בצה"ל. 4. חשיפת המסגרות השונות הנותנות מענה וליווי לתלמידים עם צרכים מיוחדים בצה"ל ובשירות הלאומי בפני התלמידים וההורים. 5. חשיפת התלמידים למגוון האפשרויות בתחום הגיוס וההתנדבות לצה"ל ולשירות לאומי בימי חשיפה בית ספריים ובימי חשיפה למכינות ולשנת שירות. 6. תכנון והכנה לקראת השתתפות בגדנ"ע, יום בעקבות לוחמים.	מצגת – תהליך התנדבות לצה"ל מסגרות שילוב בצה"ל ובשירות לאומי לאחר קבלת פטור תוכנית שיבולים – השתלבות פרטנית של צעירים עם מוגבלות במכינות קדם צבאיות

תכניות מינהל חברה ונוער - עקרונות לקידום ההנגשה

שם התוכנית	הצעות להנגשה	קישורים
טיול מונגש	הקמת צוות בית ספרי שחברים בו מנהל בית הספר, רכז טיולים, מורה לשל"ח, מומחה מתי"א, מחנך. שיח עם ההורים ועם התלמיד עצמו על דרך ההנגשה הדרושה. פיצול מסלול – הוספת מסלול מונגש לתלמידים עם מוגבלות פיזית. שיבוץ מדריך טיולים שעבר הכשרה לעבודה עם תלמידים עם מוגבלות להדרכה של כיתות תקשורת – למתן מענה מותאם ולהדרכה אפקטיבית בקבוצה קטנה.	אגף א' חינוך מיוחד – טיול מונגש נוהל הנגשה – סוגי הנגשה אפשריים מסלולים מונגשים מסלולים מונגשים – נגישות ישראל עמותת לטם
מועצת תלמידים	1. שילוב נציגים מהכיתות הקטנות. 2. עידוד השתלבות הנציגים במועצה הרשותית. 3. תיווך והתאמה של הנעשה בישיבות ושל מיזמים לצורכי התלמיד (פישוט לשוני, תיווך של איש צוות או של נציג, מעבר על ל"ז הישיבה להטרמה ועוד).	
מסע לפולין	1. הכנה וחשיבה משותפת של הצוות החינוכי, ההורים והתלמיד עצמו לבחינת השתלבותו בשלב ההכנות ובמסע עצמו ולבחינת צרכיו. 2. בדיקת סל הזכאויות לתלמיד משולב ולקבוצה מהחינוך המיוחד. 3. משלחת שלהב"ת – משלחת מיוחדת לחנ"מ	חוזר מנכ"ל – המסע לפולין המסע לפולין
חינוך בלתי פורמלי תנועות הנוער החברה למתנ"סים (במגוון רשויות)	13 תנועות נוער משלבות ילדים ובני נוער עם מוגבלות בשילוב פרטני וקבוצתי. 1. קידום כניסת נציגי תנועות הנוער לכיתות הקטנות לגיוסים ולמתן מענה מותאם בתנועה. 2. חשיפת ההורים לפעילות פנאי ולפעילות בלתי פורמלית בימי הורים.	אתר התוכנית להשתלבות בתנועות נוער תוכנית לאוכלוסיות מיוחדות בחברה למתנ"סים

פעילויות לצוות החינוכי

אקלים חברתי
מקדם הכלה

הכלה בתהליך
הבית ספרי

הכלה כחוויה
אישית

מאפייני החינוך
הבלתי פורמלי

הכיתה כקבוצה
חברתית מקדמת
הכלה

פעילויות לבני נוער

- מקום לכולם
- מחויבות לסובלנות ולקבלת האחר
- מה שרואים מפה לא רואים משם
- חי בתוכנו כאחד משלנו
- שווים כל כך, דומים כל כך
- ארץ העיוורים
- בתוך נייר עיתון
- חשבון נפש אישי וחברתי
- אני והאחר - סטריאוטיפים בחברה הישראלית
- שיח של כבוד
- בישראל תמיד נהיה כושים
- חברים
- ביחד רואים יותר
- על סולם הפלורליזם
- גזענות בחברה הישראלית

הפניות נוספות

❖ קישור לאוגדן הכלה והשתלבות מינהל ח"ו – מלא

❖ קישור לאוגדן הכלה – אגד חינוך עי"ס

❖ קישור לאוגדן הכלה והפעלות-חינוך חברתי יסודי